

Steffen, Wiktor

Nazwiska Warmiaków w użyciu potocznym w okresie międzywojennym

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 331-338

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wiktor Steffen

NAZWISKA WARMIAKÓW W UŻYCIU POTOCZNYM
W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Zapytana przez Michała Dizickiego w *Kiermasach na Warmii* ks. Walentego Barczewskiego pochodząca z Mazur Ewa Linowska, „jakie tytuły (tj. nazwiska) ludzie na Mazurach mają”, czy kończą się one, jak przeważnie na Warmii, na *-ski*, odpowiedziała: „Na Mazurach mało mamy tytułów na *-ski*, choć i takie się zdarzą. Poziem ci kilka naszych nazwisk: *Cwałina, Duda, Wądołek, Bęberek, Bruderek, Wrzodek, Bury, Kusy, Kęsy, Zołty, Robacek, Skiędziel, Deptuła, Maślanka*” itd. itd.¹ Jest w tym trochę przesady, ale także dużo prawdy. Bo istotnie na Mazurach spotykało się znacznie więcej nazwisk „pospolitych” niż na Warmii, choć i tutaj ich nie brakło. Na Warmii przeważały rzeczywiście nazwiska „wytworniejsze”, zakończone na *-ski*, ale były one, można by powiedzieć, raczej odświętne, oficjalne. Na tę kwestię nie zwrócono dotąd uwagi, a przecież i ona świadczy o kulturze ludowej tego regionu. Ta luka w badaniach onomastycznych Warmii skłoniła mnie do zajęcia się tą sprawą. Wymierają bowiem ludzie, którzy dobrze pamiętają okres międzywojenny, a tylko oni mogą na ten temat podać wiadomości konkretne, prawdziwe. Młodsza generacja tym zagadnieniem już się nie zajmie z powodu braku źródeł pisanych. A podjęcie w tej chwili badań w terenie nie dałoby pozytywnych wyników, gdyż na skutek olbrzymiej po drugiej wojnie światowej translokacji ludności zatarły się na Warmii dawne zwyczaje, zatarł się dialekt warmiński i kultura warmińska, ustępując miejsca nowemu konglomeratowi społeczeństwa. Pisząc o nazwiskach na Warmii nie korzystam również ze źródeł pisanych, bo takich, jak już powiedziałem, w ogóle nie ma². Opieram się jedynie na własnej obserwacji, poczynionej w czasie mej bytności na Warmii, gdzie się urodziłem i spędziłem młode lata i dokąd często wracałem w okresie międzywojennym, żeby w gronie rodzinnym spędzić wakacje³. W swych rozważaniach nie ograniczę się tylko do nazwisk zakończonych na *-ski*, ale ujmę, choć w krótkim zarysie, kompleksowo cały wachlarz nazwisk warmińskich w okresie międzywojennym.

Największą grupę stanowiły tam nazwiska przymiotnikowe, zakończone na *-ewski* lub *-owski*. Są to nazwiska przeważnie odmiejscowe, wywodzące się od nazw miejscowości odmiennych, jak *Błazejewo* (posiadłość Błazēja lub jego rodziny), *Kłopotowo* (posiadłość Kłopoty lub jego rodziny), *Oraczewo*

1 W. Barczewski, *Kiermasy na Warmii i inne pisma wybrane*. Wydał i wstępem poprzedził W. Ogrodziński, Olsztyn 1977, s. 142.

2 W dokumentach tego okresu uwzględniano tylko nazwiska oficjalne, nigdzie nie wspomina się o zmianach, jakim podlegały w życiu potocznym.

3 Por. W. Steffen, *Moja droga przez życie*, Olsztyn 1976.

(posiadłość Oracza lub jego rodziny) itp.⁴ Oczywiście niektóre nazwiska tego typu mogły powstać bezpośrednio od imienia osobowego na podstawie analogii do nazwisk odmiejscowych. Niemal wszystkie tego typu nazwiska ulegały w mowie potocznej zmianie, można by powiedzieć, uproszczeniu. Zatracając przymiotnikowe zakończenie *-ewski* lub *-owski*, wracali przeważnie do tego stadium, z którego wyszły. Tak więc *Błażejewskiego* nazywano potocznie *Błażejem*, *Bąkowskiego* *Bąkiem*, *Jędrzejewskiego* *Jędrzejem*, *Karczykowskiego* *Karczykiem*, *Kłopotowskiego* *Kłopotem*, *Kornałewskiego* *Kornałem*, *Koszałowskiego* *Koszałem*, *Petrykowskiego* *Petrykiem*, *Sękowskiego* *Sękiem*, *Trojanowskiego* *Trojanem*, *Urbanowskiego* *Urbanem*, *Zakrętowskiego* *Zakrętem* itd. Tak przedstawiała się sprawa, gdy temat nazwiska kończył się na jedną spółgłoskę i odpowiadał imieniu rodzaju męskiego (*Błażej-*, *Kłopot-*, *Koszał-* itp.). Działo się to także wtedy, gdy końcowa spółgłoska tematu występowała w piśmie jako dwuznak, np. *ch*, *cz*, *rz*, *sz*. *Wojciechowskiego* nazywano więc *Wojciechem*, *Oraczewskiego* *Oraczem*, *Konarzewskiego* *Konarzem*, *Duliszewskiego* *Duliszem* itd.

Zmiana nazwisk oficjalnych na potoczne nie dokonywała się zawsze identycznie według wyżej przedstawionego schematu. Bywały bowiem wypadki, i to wcale częste, że do tematu kończącego się na jedną spółgłoskę dodawano samogłoskę a po odrzuceniu przymiotnikowego zakończenia *-ewski* lub *-owski*. Przez to nazwiska tego typu wracały również do swej formy wyjściowej, stanowiącej imię pospolite rodzaju żeńskiego lub nazwę osobową typu *Gruchoła*, *Dolata* itp. Tak więc *Brzozowskiego* nazywano *Brzozą*, *Kalinowskiego* *Kaliną*, *Kołodowskiego* *Kołodą*, *Jarzębowskiego* *Jarzębą*, *Dolatowskiego* *Dolatą*, *Rozwadowskiego* *Rozwadą*, *Zaporowskiego* *Zaporą*, *Ziejewskiego* *Zieją* itd.

Dalszym sposobem „ucodziennienia” nazwisk zakończonych na *-ewski* lub *-owski* było dodanie przyrostka wyrażającego zdrobnienie *-ek* do tematów jednosylabowych, zakończonych na jedną spółgłoskę. W ten sposób powstawały nazwiska uproszczone jak *Dębek* = *Dębowski*, *Gajek* = *Gajewski*, *Grzybek* = *Grzybowski*, *Kijek* = *Kijewski*, *Pieczek* = *Pieczewski*, *Sadek* = *Sadowski*, *Wolek* = *Wołowski* itp. Trzeba jednak zaznaczyć, że niektóre tego typu nazwiska w ogóle nie poddawały się żadnej zmianie. Tak np. utrzymywały się, nawet w języku potocznym, takie nazwiska, jak *Bykowski*, *Dzikowski*, *Klonowski*, *Rekowski*, *Turowski*. Warto zauważyć, że większość tych nazwisk wywodzi się ze świata zwierzęcego. Czyżby więc Warmiacy uważali za coś obelżywego nazywać kogoś *Bykiem*, *Dzikiem*, *Rekiem* (tj. *Rakiem*) lub *Turem*? Widocznie w takich wypadkach woleli zachować nazwiska autentyczne, choć z drugiej strony *Wołowski* nazywali *Wółkiem*, a *Kozłowski* *Kozłem*.

Poza wymienionymi sposobami tworzenia nazwisk potocznych spotykało się sporadycznie także inne formacje z zakończeniami na *-echa*, *-acz* lub *-ak*. Występowały one w nazwiskach z tematem jednozłogowym, zakończonym na spółgłoskę. Tak więc *Dalewskiego* nazywano *Dalechą*, *Malewskiego* *Malechą*, *Lukowskiego* *Lukaczem*, *Pikowskiego* *Pikaczem*, *Chmielewskiego* *Chmielelakiem*. Takie nazwiska potoczne miały jednak odcień pogardy i posługiwano się nimi raczej rzadko. Odnosiły się do osób nielubianych lub znienawidzonych. Jaskrawym tego przykładem było nazwisko nauczyciela sadysty z Szą-

⁴ Na Warmii nie spotykało się nazw miejscowości typu *Jędrzejów*, *Sulechów* itp.

fałdu (Unieszewa) *Chmielewskiego*, którego powszechnie nazywano *Chmielakiem*. W ogóle wszystkie skrócone nazwiska miały lekkie zabarwienie codzienności, coś proletariackiego w sobie. Używano ich tylko na co dzień, w sytuacjach zaś oficjalnych respektowano nazwiska autentyczne. Nie zmieniano nigdy nazwisk osób szanowanych, np. księży i cenionych ludzi ze sfery inteligencji, np. zycieliwych Polakom lekarzy. Mówiono więc o ks. *Baranowskim*, ks. *Bilitewskim*, ks. *Hanowskim*, ks. *Osińskim*, doktorze *Dekowskim*, doktorze *Rykowskim* itd.

Podobnie jak z nazwiskami zakończonymi na *-ewski* lub *-owski* z tematami zamkniętymi jedną spółgłoską postępowano też z nazwiskami tego samego typu, których temat zamykał się dwiema lub kilkoma spółgłoskami. Jeżeli były to grupy *-lk*, *-lk*, *-rk*, *-nk*, *-ńk* lub *-szk*, odrzucano przeważnie zakończenie *-ewski* lub *-owski*, a zachowywano tylko sam temat. Nazywano więc *Falkowskiego Falkiem*, *Szałkowskiego Szalkiem*, *Borkowskiego Borkiem*, *Frankowskiego Frankiem*, *Jankowskiego Jankiem*, *Bieńkowskiego Bieńkiem*, *Paszowskiego Paszkciem* itd. W innych wypadkach po odrzuceniu zakończeń *-ewski* lub *-owski* wstawiano ruchome *e* (lub *o*) między ostatnie spółgłoski tematu. W ten sposób powstawały nazwiska potoczne jak *Dąbek* = *Dąbkowski*, *Dudek* = *Dudkowski*, *Chaber* = *Chabrowski*, *Czoder* = *Czodrowski*, *Grzybek* = *Grzybkowski*, *Gutek* = *Gutkowski*, *Jacek* = *Jackowski*, *Korytek* = *Korytkowski*, *Kramek* = *Kramkowski*, *Kwiatek* = *Kwiatkowski*, *Matebel* = *Mateblowski*, *Piątek* = *Piątkowski*, *Sęder* = *Sędrowski*, *Kozioł* = *Kozłowski*. To znowu powodowało, że w niektórych wypadkach (gdy temat nazwiska kończył się na spółgłoskę *-k*), nazwiska wtórne, powstałe z tematu poszerzonego samogłoską ruchomą *e* równały się wtórnym nazwiskom, powstałym z tematu poszerzonego przyrostkiem *-ek*. Tak więc nazwiska potoczne jak *Grzybek*, *Pieczek*, *Sadek*, *Wolek* itp. reprezentowały oryginalne nazwiska jak *Grzybowski* i *Grzybkowski*, *Pieczewski* i *Pieczkowski*, *Sadowski* i *Sadkowski*, *Wołowski* i *Wolkowski* itd.

Jak w grupie nazwisk z tematem zakończonym na jedną spółgłoskę, tak też w grupie nazwisk z tematem zakończonym na dwie lub kilka spółgłosek dodawano nieraz, tworząc nazwiska uproszczone, samogłoskę *a* do tematu nazwiska. Działo się to szczególnie wtedy, gdy temat kończył się na grupy spółgłosek *-nd*, *-nk*, *-ńk*, *-sn*, *-śn*, *-zd*. Oto przykłady: *Walenda* = *Walendowski*, *Danka* = *Dankowski*, *Mańka* = *Mańkowski*, *Sosna* = *Sosnowski*, *Wiśnia* = *Wiśniewski*, *Droзда* = *Drozdowski*, *Gazda* = *Gazdowski* itd.

Duży odsetek stanowiły na Warmii nazwiska odimienne, zakończone na *-ski*. Takie nazwiska skracano w języku potocznym podobnie jak nazwiska odmiejscowe, zakończone na *-ewski* lub *-owski*. *Bogdańskiego* nazywano więc *Bogdanem*, *Czabajskiego* *Czabajem*, *Nogańskiego* *Nogajem*, *Skowrońskiego* *Skowronem*, *Szymańskiego* *Szymanem* itd. Częściej jednak w tej grupie upraszczano nazwiska przez dodanie samogłoski *a* do tematu. *Anielskiego* nazywano więc *Antołą*, *Bandurskiego* *Bandurą*, *Drygalskiego* *Drygałą*, *Jabłońskiego* *Jabłoną*, *Kiszporskiego* *Kiszporą*, *Kostrzewskiego* *Kostrzewą*, *Kuklińskiego* *Kuklińną*, *Leszczyńskiego* *Leszczyną*, *Moczarskiego* *Moczarą*, *Rogalskiego* *Rogałą*, *Sikorskiego* *Sikorą*, *Szafryńskiego* *Szafryną*. Nie zmieniały się natomiast nazwiska o jednosylabowym temacie zakończone na *-ski*. Utrzymywały się one w postaci autentycznej, jak np. *Brzeski*, *Leski*, *Reski*, *Dulski*, *Wolski* itd.

Znacznie rzadziej spotykało się na Warmii nazwiska zakończone na *-cki*,

jak np. *Kolecki, Matecki, Malicki, Gerlicki, Kisielnicki*. Utrzymywały się one przeważnie także w języku potocznym bez zmian, choć niekiedy i one im podlegały. Trudno jednak ująć te zmiany w jakiś ogólny schemat czy system. *Borowieckiego* nazywano więc *Borowcem*, *Wronieckiego* *Wroną*, *Gerlickiego* *Gerługą* (z odcieniem pogardy), *Kisielnickiego* *Kisiela*.

Jeszcze rzadziej spotykało się nazwiska odojcowskie zakończone na *-ewicz* lub *-owicz*, jak np. *Bauchrowicz, Janowicz, Stankiewicz*. Nazwiska tego typu nie podlegały żadnej zmianie, utrzymywały się w postaci autentycznej.

Bez zmian pozostawały także nazwiska pospolite o brzmieniu polskim, jak *Asnyk, Bartel, Bartnik, Biernat, Benedykt, Gapa, Granica, Ciečka, Darmochwał, Kempa, Klimek, Kojtka, Kupczyk, Kurpiel, Lenzian, Mazuch, Mędryna, Mniocha, Nowoczeń, Paltian, Pestka, Prus, Rojek, Rudek, Sowa, Spiewak, Warkala, Woywod, Wypych* itd.

Na ogół nie podlegały też zmianom nazwiska o brzmieniu niemieckim. W języku potocznym zachowywano im postać autentyczną, z tym że czasem lekko zmieniano ich brzmienie i odmieniano je zawsze według schematu polskiego. Oto przykłady takich nazwisk: *Bauer, Gehrman, Haushalter* (czasem w zniekształconej postaci *Alsajter*), *Hermann, Kennsbock, Klomfass* (zwykle w postaci *Klompfas*), *Knoblauch* (zwykle w postaci *Knobloch*), *Kolberg, Koch, Lobert* (zwykle w postaci *Lubert*), *Moritz, Neumann, Riemer, Schnipper, Seidel* (zwykle w postaci *Zajdel*), *Spork, Tolksdorf, Wagner, Zimmermann* itd. Ale *Konegena* nazywano zwykle *Konegą*. Nazwiskom o brzmieniu niemieckim powszechnie lubianych księży nadawano nieraz formę zdrobniałą. I tak wikarego przy kościele parafialnym w Olsztynie, ks. *Lämmera*, nazywano *Lämmerkiem*, a proboszcza w Szabarku (dziś Wrzesina) *Kennsbocka* — *Kennsbockkiem*. Zdrobniałe nazwiska otrzymywali także Żydzi, u których ludność wiejska chętnie zaopatrywała się w towary. *Hirschfelda* nazywano więc *Hirschfeldkiem*, *Silbersteina* *Silbersteinkiem* itd. Takie wyróżnienia zawdzięczali może temu, że w odróżnieniu od kupców niemieckich obsługiwali swą klientelę polską zawsze po polsku, a poza tym sami lubili występować w formie zdrobniałej, zachęcając klientów słowami: „Jeśli chcecie dobrze kupić, przychodźcie do Hirschfeldka, Silbersteinka, Aronka” itd.

We wszystkich nazwiskach niemieckich zakończonych na *e* zmieniano w języku potocznym wygłosowe *e* na *a*. Nazwisko *Hoppe* występowało więc w postaci *Hoppa*, *Frieske* w postaci *Frieska*, *Schielke* w postaci *Schielka*. Natomiast jednosylabowe nazwiska zakończone na *-l, -m, -n* przybierały w języku potocznym samogłoskę *a*, stając się tym samym nazwiskami dwusylabowymi, jak np. *Brauna* = *Braun*, *Klejna* = *Klein*, *Pohla* = *Pohl*, *Stolla* = *Stoll*, *Thamma* = *Thamm*.

Ważnym czynnikiem w życiu codziennym było rozróżnienie osób, noszących to samo nazwisko. Bardzo rzadko posługiwano się imieniem danej osoby dla odróżnienia jej od innej osoby tego samego nazwiska⁵. Nie uwzględniano też w tym celu istotnych różnic między nazwiskiem autentycznym a przeinaczonym. Skoro np. *Skowrońskiego* nazywano w języku potocznym *Skowronem*, nie odróżniano go od rzeczywistego *Skowrona*. W praktyce codziennej podstawą rozróżnienia osób o identycznych nazwiskach (bez względu

5 Tylko dzieci poszczególnych rodzin rozróżniano imieniem, stawianym zwykle po nazwisku: *Bieńków Robert, Bauchrowiczów Edward, Jabłońska* (lub *Jablonowa*) *Marta, Loberkowa Emilia*.

na to, czy były one oryginalne, czy wtórne) stanowiły bliższe określenia o charakterze topograficznym, zawodowym, czasem także przezwiska. Określenia te stawiano zwykle po nazwisku. Przykłady, które tu przytoczę, pochodzą przeważnie z Sząbruka (mojej wsi rodzinnej) i jego najbliższych okolic. Było w Sząbruku dwóch gospodarzy *Bieńkowskich*, Robert i Franciszek. Pierwszego nazywano *Bzieńkiem „z planu”*, drugiego *Bzieńkiem „znad jeziora”*. Był Józef i Andrzej *Reski*. Pierwszego nazywano *Reskim „szasyjarzem”* czyli dróżnikiem, drugiego *Reskim Jędrysem*. Mówiono o *Szarnowskim* z „*Naterk”* i *Szarnowskim „z Gronit”*, o *Biernacie „z Sząbruka”* i *Biernacie (Biernatowskim) „z Naterk”*, o *Falku „z Naterk”* i *Falku (Falkowskim) „z Sząbruka”*. Był *Lobert „ze wsi”* i *Lobert „z torfaków”*. W Szafaldzie (Unieszewie) był *Bauchrowicz „z górki”* i *Bauchrowicz „z padolku”*. Trzeciego *Bauchrowicza* (z Sząbruka) nazywano dla odróżnienia od dwóch poprzednich *Bartlem*, ponieważ gospodarstwo, które posiadał, należało kiedyś do jakiegoś *Bartla*. W Szafaldzie był *Prus „znad jeziora”* i *Prus „z łąk”*. Tego nazywano często także *Koszalem*, ponieważ nabył swego czasu gospodarstwo o jakiegoś *Koszalińskiego*. Przewiska tego nie stracił nawet wtedy, gdy sprzedał „*Koszaliowe miejsce”* i kupił sobie inne gospodarstwo. W Sząbruku było dwóch *Śpiewaków*. Jednego nazywano *starym Śpiewakiem*, drugiego *Śpiewakiem „z Armauzu”*. Było w Sząbruku także dwóch *Lendzianów*. Jednego nazywano *Lendzianem „tyszarem”* czyli stolarzem, drugiego *Lendzianem „torfakiem”*, ponieważ mieszkał blisko torfowisk. Był *Thamma „znad jeziora”* i *Thamma „karczmarz”*. Usamodzielnionego syna *Thammy „znad jeziora”* nazywano *Paulem Thammą* albo *Thammą „z Klejnowego”*, domyślnie miejsca, tj. gospodarstwa, ponieważ wzenił się na gospodarstwo *Kleina*. Był „*tyszar” Kalina (Kalinowski)* i „*szewc” Kalina (Kalinowski)*. Trzeciego *Kalinowskiego* nazywano *Kaliną „spod lasu”*. Krótko po I wojnie światowej sprowadziła się do Sząbruka rodzina *Konegenów* z kilkoma dorosłymi synami. Ich ojca nazywano „*starym Konegą*, najstarszego syna *Pawła „rzeźnikiem” Konegą*, drugiego syna, *Franciszka*, także *rzeźnika*, nazywano *Konegą „bez ręki”* (stracił rękę na wojnie) lub *Konegą „z Lendzianowego”*, ponieważ wzenił się w małe gospodarstwo *tyszara Lendziana*. Byli też przezwiska obraźliwe. Jednego z *Pakmorów* nazywano *Pakmorem „piedką”*, a *Sędra (Sędrowskiego)* nazywano *Sędrem „klaką”*.

Na Warmii posługiwano się także nazwiskami zastępczymi na określenie krewnych, których tam nazywano powszechnie „*przyjaciółmi*”. Podstawą takich określeń było miejsce zamieszkania. Gdy całe rodziny lub przynajmniej po kilka osób zjeżdżały się na kiermas, czyli na odpust kościelny, albo na wesele lub inne uroczystości rodzinne, mówiono wtedy, że jadą *Nagładzcy* (krewni z *Nagład*), *Gietrzwałdzcy* (krewni z *Gietrzwałdu*), *Gietkowscy* (krewni z *Gietkowa*, niesłusznie dziś nazwanego *Gutkowem*), *Wymojscy* (krewni z *Wymoju*) itd. Nazwisk zastępczych używano dlatego, że krewni po większej części nosili te same nazwiska rodzinne. Określeń odmiejscowych używano często przymiotnikowo, gdy chodziło o jednostki. Mówiono więc o *wuju szafaldzkim*, o *ciotce woryckiej*, ale o *Marychnie z Purdy*, o *Janku z Bałęga*, o *pubracie z Wołouna*, o *pusiostrze z Dorotowa*. Opowiadano sobie, że na kiermas przyjechali: ks. *gietrzwałdzki* (z *Gietrzwałdu*), ks. *bartęski* (z *Bartęga*) [*Bartęga*], ks. *gietkowski* (z *Gietkowa*), ks. *sząbarski* (z *Sząbarka*), ks. *jonkowski* (z *Jonkowa*). Ale sumę odprawiał *Bartęski* (ks. *Langkau*), kazanie polskie prawił „*na smętazru” Gietrzwałdzki* (ks. *Hanowski*), niemieckie w koś-

ciele *Jonkowski* (ks. *Kozłowski*), a nieszpory odprawiał *Gietkowski* (ks. *Nahlenz*).

Jeszcze kilka uwag o nazwiskach kobiet. Jeśli zachowywano oryginalne nazwiska przymiotnikowe na *-ewski*, *-owski*, *-ski* lub *-cki*, to zarówno na określenie mężatek i jak niezamężnych posługiwano się formą żeńską na *-a*, a więc *Falkowska*, *Jankowska*, *Jabłońska*, *Malicka* itd. Gdy jednak zachodziła potrzeba wyraźnego odróżnienia mężatki od niezamężnej, matki od córki, wówczas mężatkę określano przymiotnikiem „stara”, a więc *stara Jabłońska*, *stara Wornowska*. Określając zaś dokładniej osobę niezamężną, dodawano do jej nazwiska określenie w postaci rzeczowników córka lub dziewczyna, albo wymieniano jej imię. Mówiono więc: *Kozłowska dziewczyna*, *Kozłowska córka*, *Marta Kozłowska*. Jeśli zaś chodziło o córki „z lepszych rodzin”, określano je przydawkami panna lub frejlana, a więc *Lukowska panna*, *Hermannowa frejlana*.

Nazwiska typu rzeczownikowego kończyły się w rodzaju żeńskim na *-owa*, zarówno gdy chodziło o mężatki, jak i kobiety niezamężne. Odróżnienie mężatek od niezamężnych, było takie same, jak przy nazwiskach przymiotnikowych. Częściej jednak posługiwano się przy nazwiskach rzeczownikowych przyrostkiem *-ka* dla oznaczenia mężatek bez względu na to, czy nazwiska były polskie czy też pochodzenia niemieckiego. Mówiono więc *Błażejka*, *Kłopotka*, *Duliszka*, *Kolberczka*, *Hermanka*, *Wagnerka* itd. Przyrostka *-ka* nie stosowano, jeżeli nazwisko (w rodzaju męskim) kończyło się na *-ka*, np. *Kojtka*, *Pestka*. W takich wypadkach oznaczano mężatki za pomocą przyrostka *-owa*. Należy zauważyć, że na Warmii nie uznawano zakończeń żeńskich *-ina* (*Wojewodzina*, *Zarembina*) i *-anka* (*Wojewodzianka*, *Zarembianka*). Stosowali je jedynie ludzie wykształceni, znający dobrze język ogólnopolski.

Zastanówmy się jeszcze nad proporcjami między nazwiskami polskimi a niemieckimi, występującymi na Warmii. Dla zilustrowania tej kwestii niech posłużą nazwiska mieszkańców Sząbruka. Było tam 20 nazwisk zakończonych na *-ewski* lub *-owski*, 9 nazwisk zakończonych na *-ski*, 2 nazwiska zakończone na *-cki* (*Gerlicki*, *Kisielnicki*), 1 nazwisko zakończone na *-owicz* (*Bauchrowicz*) i 19 nazwisk pospolitych typu *Asnyk*, *Benedykt*, *Berent*, *Biernat*, *Darmochwał*, *Gapa*, *Granica*, *Kojtka*, *Lendzian*, *Luma*, *Materna*, *Mędryna*, *Paltian*, *Pestka*, *Prus*, *Śpiewak*. Nazwisk polskich było więc 51. Nazwisk niemieckich było ogółem 25. Podobne proporcje nazwisk polskich i niemieckich występowały we wszystkich wsiach polskich na Warmii. Trzeba wszakże podkreślić, że nazwiska nie świadczyły bynajmniej o narodowości ich nosicieli. O narodowości decydował język, którym posługiwano się na co dzień. Otóż w 66 rodzinach posługiwano się wyłącznie językiem polskim, w 5 rodzinach wyłącznie językiem niemieckim (*Heinrich*, *Moritz*, *Spork*, *Wagner*, *Wornowski*). Ale dzieci paru rodzin niemieckich nauczyły się języka polskiego, obcując z dziećmi polskimi (*Wagner*, *Wornowski*). W 3 rodzinach posługiwano się już to językiem polskim, już to niemieckim. Były to rodziny mieszane, gdzie ojciec był Polakiem, a matka Niemką lub odwrotnie (*Hermann*, *Luma*, *Thamm* „znad jeziora”).

ERMLÄNDISCHE PERSONENNAMEN IN DER UMGANGSSPRACHE
DER ZWISCHENKRIEGSZEIT

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Gegensatz zu Masuren, wo volkstümliche Personennamen wie z.B. Bruderek, Duda, Maślanka, Robacek, Wrzodek u.dgl. vorherrschten, traten in Ermland vorwiegend vornehmere Namen auf -ewski bzw. -owski auf. Aber auch diese von Ortsnamen gebildeten Namen (Blażejewski von Blażejewo, dem Sitz von Blażej, Kłopotowski von Kłopotowo, dem Sitz von Kłopot) erhielten sich meistens nur im offiziellen und feierlichen Sprachgebrauch, während sie in der Umgangssprache verschiedenen Änderungen unterlagen. Wenn der Stamm des Namens auf einen Konsonanten ausging (auch wenn er aus einem Doppelzeichen wie *cz*, *rz*, *sz* bestand), unterdrückte man einfach die Endung -ewski bzw. -owski, und der Name lief unter der vereinfachten Form (Blażej, Kłopot) umher. Die Veränderung des offiziellen Namens vollzog sich jedoch nicht immer auf dieselbe Weise. Bei manchen Namen unterdrückte man die adjektivische Endung und fügte statt dessen zum Stamm des Namens ein *a* hinzu. So entstanden Namen wie *Brzoza* = *Brzozowski*, *Rozwada* = *Rozwadowski* u.dgl. Eine andere Art der umgangssprachlichen Namenänderung beruhte auf Unterdrückung der Endung -ewski bzw. -owski und Erweiterung des Stammes (besonders des einsilbigen Stammes) durch das deminutive Suffix -ek. So entstanden Namen wie *Gajek* = *Gajewski*, *Pieczek* = *Pieczewski* u.dgl. Vereinzelt ersetzte man die adjektivische Endung des Namens durch Suffixe wie -echa, -acz und -ak. Anstelle solcher Namen wie *Dalewski*, *Lukowski*, *Chmielewski* traten somit Namen wie *Dalecha*, *Lukacz*, *Chmielak*. Diese Namen hatten jedoch einen pejorativen Anflug. Unverändert blieben immer Namen ehrbarer und beliebter Personen, besonders der Geistlichen und gebildeten Leute.

Ähnlich wie die Namen, bei denen der Stamm auf einen Konsonanten auslautete, verhielten sich auch die Namen, bei denen der Stamm auf die Konsonantengruppen *lk*, *rk*, *nk*, *ńk* und *szk* ausging. Nach Unterdrückung der Endung -ewski bzw. -owski pflegte man *Falkowski* einfach *Falk*, *Borkowski* *Bork*, *Paszkowski* *Pasz* zu nennen. Bei anderen Konsonantengruppen setzte man zwischen die zwei letzten Konsonanten des Stammes ein mobiles *e* bzw. *o*. So entstanden Namen wie *Dudek* = *Dudkowski*, *Chaber* = *Chabrowski*, *Korytek* = *Korytkowski* usw. Das führte natürlich dazu, dass die neu entstandenen Namen in manchen Fällen sich mit den Namen deckten, die durch Hinzufügung des deminutiven Suffixes -ek entstanden sind. *Korytek* bezog sich also auf *Korytowski* und *Korytkowski*, *Pieczek* auf *Pieczewski* und *Pieczkowski*, *Wolek* auf *Wolowski* und *Wolkowski*.

Wie in der Namengruppe mit einem Konsonanten im Auslaut des Stammes, so konnte auch in der Gruppe mit zwei auslautenden Konsonanten im Stamme die unterdrückte Endung -ewski bzw. -owski durch ein *a* ersetzt werden. Das geschah dann, wenn die Konsonantengruppen *nd*, *nk*, *ńk*, *sn*, *śn*, zu den Auslaut des Stammes bildeten. So entstanden umgangssprachliche Namen wie *Walenda* = *Walendowski*, *Danka* = *Dankowski*, *Sosna* = *Sosnowski*, *Gwiazda* = *Gwiazdowski*.

Eine Anzahl von Personennamen auf -ski leitete sich von einfachen Namen ab, wie z.B. *Bogdański*, *Czabajski*, *Skowroński*, *Drygalski*, *Jabłoński*. Diese Namen vereinfachte man in der Umgangssprache fast ebenso, wie die Namen auf -ewski bzw. -owski. Entweder unterdrückte man nur die Endung -ski oder man setzte an ihre Stelle ein *a*. So entstanden Namen wie *Bogdan*, *Czabaj*, *Skowron*, *Drygała*, *Jabłona*. Kainer Änderungen unterlagen kurze Namen wie *Brzeski*, *Leski*, *Dulski*, *Wolski*.

Selten fand man in Ermland Namen auf -cki, wie z.B. *Borowiecki*, *Wroniecki*, *Malicki*, *Gerlicki*, *Kisielnicki*. Im allgemeinen unterlagen sie keiner Veränderung. Nur in ganz seltenen Fällen änderten sie sich nach unbestimmbarer Regel. *Borowiecki* nannte man *Borowiec*, *Wroniecki* *Wrona*, *Gerlicki* *Gerluga*, *Kisielnicki* *Kisiel*. Noch seltener fand man in Ermland Namen auf -ewicz bzw. -owicz. Sie blieben in der Umgangssprache unverändert. Unverändert blieben alle volkstümlichen polnischen Namen wie *Bartnik*, *Gapa*, *Granica*, *Kurpiel*, *Mazuch*, *Mniocha*, *Pestka*, *Rojek* usw. und mit geringen Ausnahmen deutsche Personennamen. Nur in den Namen auf *e*, wie *Frieske*, *Schielke* usw. ersetzte man des auslautende *e* durch *a* und zu den einsilbigen Namen mit auslautendem *l*, *m* oder *n* fügte man ein *a* hinzu. Also *Brauna* = *Braun*, *Klejna* = *Klein*, *Pohla* = *Pohl*. Namen beliebter Geistlichen und polenfreundlicher jüdischer Kaufleute pflegte man in Deminutivformen wie *Lämmerek* = *Lämm*, *Kennsbocek* = *Kennsbock*, *Silbersteinek* = *Silberstein*, *Hirschfeldek* = *Hirschfeld* anzuführen.

Träger desselben Namens unterschied man gewöhnlich nicht durch Anführung ihrer Vornamen. Dazu dienten meistens topographische und professionelle Bezeichnungen, manch-

mal auch Spitznamen. Adjektivische Frauennamen endeten auf a (Kozłowska, Malicka usw.), substantivische Frauennamen auf -owa (Biernatowa, Granicowa, Pestkowa usw.). Bei verheirateten Frauen waren jedoch viel gebräuchlicher Namen auf -ka (Biernatka, Gapka, Kolberczka, Wagnerka). Gemeinpolnische Frauennamen mit den Endungen -ina, -ówna, -anka, wie Wojewodzina, Biernatówna, Walendzianka usw., kamen in Ermland nicht zur Anwendung.

Das zahlenmässige Verhältnis polnischer und deutscher Namen in Ermland kommt deutlich zum Vorschein aus der Zusammenstellung polnischer und deutscher Familiennamen im Heimatdorf des Verfassers. Hier gab es 20 Namen auf -owski bzw. -ewski, 9 auf -ski, 2 auf -cki, 1 Name auf -owicz und 19 polnische volkstümliche Namen. Im ganzen 51 polnische Namen. Deutsche Namen gab es 25. Die Namen zeugten aber nicht von der Nationalität ihrer Träger. Entscheidend war in dieser Hinsicht die Muttersprache. In 66 Familien war sie polnisch, in 5 Familien deutsch, in 3 Familien bediente man sich sowohl der polnischen als auch der deutschen Sprache (Mischehen!).